

kvaliteta, Prevrednotenja in Polemike. Vsi so načelne narave, v njih avtor razlaga predvsem bistvo in poslanstvo umetnosti ter razmerje med umetnostjo in svetovnimazorom. Vodnik enako zavrača larpurlartizem kakor tendenčnost; umetnost mu je avtonomno področje, o kvaliteti umetnine odločajo zlasti estetski kriteriji; hkrati pa mu mora biti izraz celotnega človeka in vsega življenja ter zato vsebovati etične, socialne in religiozne ideje. Mnogokje avtor zavrača Vidmarjevo dilemo: ali kristjan ali umetnik, po Vodnikovem prepričanju je namreč tudi kristjan lahko svoboden duh in pristen ustvarjalec. Na drugi strani pa prav tako odločno odklanja parolo klerikalnega tabora, češ da ni Slovencev razen katoliških, slovenska kultura mu pomeni sintezo ustvarjalnih naporov raznih nazorov.

Vendar je ideološko apologetična vnema avtorja ponekod nekoliko zanesla. Tako pripisuje larpurlartizem biološkim naturalistom (Sodobni umetnostni nazor), ko so ga izpovedovali predvsem parnasovci in simbolisti, Gautier, Mallarmé in drugi. Ob koncu tridesetih let poudarja novo stvarnost kot nadaljevanje ekspresionizma (K novi stvarnosti), ne vidi pa prodora socialnega realizma. Na splošno pa Vodnikovi eseji razodevajo za tiste bojovite in ekskluzivne čase nenavadno strpnost in širino ter vsebujejo objektivno pravilne in še danes veljavne poglede. Tako avtor zavrača nekje istovetenje sodobnega v umetnosti z artistično modo, časovno aktualnostjo ali golo fotografijo življenja. Tehten je tudi esej, ki obravnava pomen in naloge kritike in v njej vidi tudi soustvarjalko narodne literature in kulture.

Knjigi je napisal človeško izredno topel in kulturnopolitično priznavajoč uvod avtorjev sodobnik dr. Bratko Kreft. Dodana ji je 30 strani obsegajoča bibliografija, ki je zaznamovala več kot 40 let Vodnikovega vsestranskega in plodnega dela. Kdor bo hotel izčrpno podati in pravično oceniti duhovne tokove in literarno ustvarjanje v dobi med obema vojnama, ne bo mogel iti mimo njegovih kritik in esejev.

Joža Mahnič

FRANCE FILIPIČ, NEBO ZA ŽEJNE OČI. Najznačilnejši tematski element nove, tretje Filipičeve pesniške zbirke *Nebo za žejne oči** je brez dvoma — donkihotesvo kot doživljajska osnova, ki pride do veljave v posameznih pesmih v različnih odtenkih, tu in tam samo nakazano, v pesmi Don Kihot pa je vzpostavljen tudi pesnikov odnos do tega motiva ali doživljajskega jedra, kar dokazuje tudi to, da se pesnik te svoje lastnosti in takšne lastnosti svoje poezije tudi zaveda, jo vrednoti in se nedvoumno opredeljuje do nje. V ta sklop se vpleta že uvodna pesem Pojoča skrinjica, alegorična podoba vztrajanja v upanju in pričakovanju. Nadalje izpričujejo odtenke tega motiva jedra še pesmi: Otožni pes, tudi alegorija, podoba viteza, ki je pripravljen rešiti na trn nabodeno Mirjam, toda poti do nje ne najde; Sanje v ujetništvu — s spoznanjem, da brez sanj ne more živeti nihče; Pred kipom, pesem o iskalcu in oboževalcu lepote, ki tvega vse, ko se odpravlja na pot iskanja; Nepričakovano srečanje, pesem o očeh, ki se ti vtisnejo v spomin kot nekaj izjemnega, in to ob povsem nepričakovanem srečanju; in že omenjena sklepna pesem Don Kihot, ki izstopa tudi grafično, natisnjena je z velikimi črkami in razkriva pesnikovo vrednotenje

* France Filipič, *Nebo za žejne oči*, Obzorja 1965.

donkijhotstva, izzveni pa v spoznanju, da bi bilo brez te lastnosti naše življenje okrnjeno, manjkalo bi mu duhovnega poleta, iščoč, humane vsebine.

Neposredno na donkijhotško jedro se veže v Filipičevi novi pesniški zbirki motiv samega pesniškega ustvarjanja, in sicer v pesmi *Pesnik*, Reka njegovega spomina in *Povratek*. V prvi so z esejističnimi opredelitvami podane lastnosti in dolžnosti pesnika (*Čas valovi skozi mene... Moja človečnost / je ob sleherni uri / na preizkušnji...*). Pesmi *Povratek* in *Reka* njegovega spomina sta posvečeni Filipičevima mariborskima pesniškima tovarišema Slavku Jugu in Francetu Forstneriču. Reka njegovega spomina je hkrati tudi slavospev Dravi, reki z »zeleno, rjavo in črno vodo«, ki naj bi bila tudi navdihovalka za pesniško ustvarjanje. Reka ima v Filipičevem pesniškem snovanju sploh poseben pomen: tu sta še pesmi *Reka*, ki je več ni in *Ob znamenju reke*. Reka je v tej poeziji postala simbol stalnega minevanja nečesa, kar pa vendar ostaja prisotno v različnih oblikah. Te pesmi so po oblikovni plati sicer pripovedno zgovorne, vendar so zaradi pristnega doživetja v njihovi osnovi lepe stvaritve.

V prejšnjih Filipičevih pesniških zbirkah (*Viharna leta* — 1949 in *Ptice letijo v daljavo* — 1960) po umetniški prepričljivosti prevladujejo pesmi z motivi vojne, taborišča in po vojni oblikujočega se novega sveta. Tudi v novi pesniški zbirki odmevajo ti motivi; vendar je razlika med pesmimi s temi motivi v prejšnjih zbirkah in v sedanjih: prej je prevladovala opisnost, določena mera zanesenosti, ki je tudi eden od elementov Filipičeve poezije in je verjetno obvezen spremljevalec donkijhotstva, medtem ko v zbirki *Nebo za žejne oči* čutiš distanco do vojne in revolucijske tematike. Ta distanca se kaže tudi v groteskosti, ki pomeni novo sestavino v Filipičevem pesniškem ustvarjanju. V to kategorijo sodijo pesmi: *Talci*, *Osvajalčeva čelada* (z močnim grotesknim odtenkom), *Moja revolucija* (še vedno zanesena izpoved), *Plačilo*, *Dolžnost*, *Ob usodni uri* — te tri pesmi so zgoščene meditacije o usodni odločitvi, ko je zgodovinska situacija terjala od človeka opredelitev. V spoznanjih teh pesmi je čutiti odmev resignacije. Nastati so morale iz resnične prizadetosti, iz pristnega doživetja.

Prizvok groteskosti se stopnjuje v nekaterih pesmih, v katerih avtor polaga na tehtnico vrednotenja naš čas; to so predvsem pesmi: *Nagrobnik atomski vojni* (podoba popolnega uničenja, »groze brez groze«, »najgloblje teme brez črnine«), *Moja ulica* (zanimiv, celo nekoliko surrealističen opis provincialnega okolja), *Birokrat*, naslov sam pove, koga upodablja pesem, *Namišljena veličina* (posmehljiva podoba samovšečneža, ki za to nima nikakršne osnove), podoben kritičen odnos je v pesmi *Brez oči* — gre za ljudi brez oči in srca, njihova hotenja so usmerjena k uniformiranosti. Kritično vrednotenje izmaličenih pojavov v pesnikovem okolju in času, bi lahko rekli, prav tako izvira iz določene, izoblikovane vizije sveta in spopad z njimi je v dokajšnji meri gotovo tudi donkijhotško dejanje.

Do čiste groteske pa je izoblikovana *Balada o poljskem strašilu* s čelado v petih stavkih, se pravi v petih pesmih. Strašilo s čelado je simbol za vojaka in kot tak dobi smisel v groteskosti. Kratka pesnitev v določenih odtenukih spominja na Borov cikel *Šel je popotnik skozi atomski vek*.

Med omembe vrednimi pesmimi ostane še prigodniška *Pesem za Skopje*, napisana po katastrofalnem potresu; to je meditacija o življenjski tragiki in človekovi volji, da jo premaga.

Ustavili smo se le ob pesmih, za katerimi je čutiti doživljajsko pristnost, podano v bolj ali manj fabulativni zgoščenosti; v Filipičevi zbirki *Nebo* za žejne oči pa jih je ostalo še nekaj, ob katerih se ni posrečilo odkriti kaj več kot nekaj oblikovalne volje in leporečnosti. V to kategorijo vsekakor sodijo — Spoznanje, Jutranja pesem, Palček, Žalost, pesmi razpoloženskih nians; Izpoved in V hotelski sobi, meditaciji o človeških lastnostih in določeni življenjski situaciji.

Prikaz motivike Filipičeve pesniške zbirke ni potekal v tistem zaporedju kot je avtor pesmi razvrstil; narekovala ga je tamatska osnova in odzivnost v bralcu zaradi stopnje doživljajske in izpovedne moči posameznih pesmi. Sicer pa je zbirka *Nebo* za žejne oči urejena v pet poglavij: V okviru trpklega, Poslanica za zborovanje mojih oblakov, Odčaran za življenje, Rekviem za slepega in Balada o poljskem strašilu s čelado, z uvodno Pojočo skrinjico, z dodatno Pesmijo za Skopje in sklepno — Don Kihot.

Razmerja med novim in tradicionalnim v sami Filipičevi poeziji so bila nakazana mimogrede: dasi so v Filipičevi poeziji vseskozi navzoča vsa življenjska spoznanja, rastejo in se dopolnjujejo z novimi dopolnitvami in bodisi potrjujejo nekdanja akcijska načela bodisi narekujejo nova, ustrežnejša novim spoznanjem. Pri tem se mi zdi poglobljen element donkihotstva, katerega nujnost in potrebnost v humani akciji vidi in občuti pesnik vseskozi. Ta sestavina si tudi jemlje opazno mesto za navzočnost Filipičeve poezije v sodobni slovenski literaturi.

Francè Vurnik

ROK ARIH, KROKIJ. Grmovje, uvodni kroki v drobni istoimenski knjižici *Roka Ariha*,* nam morebiti najjasneje razkrije ustvarjalne pobude, ki so vodile avtorja pri snovanju in pisanju te nepretenciozne knjige: kraška plan, porasla z žilavim trnastim grmičjem, je pisatelju metafora za naše življenje; in ko se avtor sprašuje, kako živeti na tej pláni, si na zastavljeno vprašanje tudi sam odgovori: »Kdor zaide vanj (sc. grmovje — op. B.T.) in mora tam živeti, se opraska, ne, še rani se in kdaj kdaj tudi zakrvavi. Toda treba je iti skozenj, treba je brazgotin, drugače pač ne bi sploh vedeli zanj, za to grmovje s cvetjem, s plodovi, s trnjem. Treba si je obleči kocinasto kožo in potem — naprej...«

To je osnovno človeško sporočilo Krokijev, ki je v njih zbral Rok Arih vse drobne zapiske iz svoje pisateljske beležnice pa vse črtice; ki jih je objavljajl že nekaj let sëm, povečini v Naših razgledih. V knjigi sami so ti drobci zelo smotno porazdeljeni v štiri skupine; v prvi in zadnji so zbrane predvsem drobne impresije, ki so jim predmet naša drobna, vsakdanja, a zato nič manj pomembna doživetja, ki se porodijo v avtorjevi (in lahko tudi v naši) domišljiji ob tem, ko najde človek na morski obali kamen, ki je vanj vtisnjen škorpion, ali pa ko zaide v zabavišče na robu Tivolija. Tako majhno doživetje sproži v Arihu nekakšen meditativen proces, katerega rezultat je življenjsko spoznanje, prežarjeno s človečnostjo, ki je pristna in nas prepriča predvsem s svojo neideo-loško preprostostjo; in tako se drobci iz beležnice spremenijo v literarno oblikovane fragmente, v katerih je nenehno prisoten pisateljov odnos do sveta. V drugi in tretji skupini pa so zbrane nekatere daljše črtice, ki glede na snov

* Rok Arih, Krokiji. Založba Obzorja, 1964.